

# Les transferències de la tradició constitucional catalana al liberalisme. Cap a una història global i federalitzant de la nació espanyola. A propòsit d'un escrit de Joan-Lluís Marfany\*

*Transfers Catalan tradition constitutional liberalism. Towards a global history and federalize the Spanish nation. About a written Joan- Lluís Marfany*

*per Jordi Roca Vernet*

*Universitat Rovira i Virgili*

## RESUM:

Repensar la història del primer liberalisme a Catalunya des d'una perspectiva doble, d'una banda en funció de la tradició constitucional catalana, i de l'altra des d'una vessant Atlàntica. Els liberals catalans se sentiren atrets per les tendències federals europees i americanes que estaven explorant noves vies d'organització del poder polític en els nous règims liberals. L'alternativa federalitzant catalana fou un element més del debat global sobre la formació de les nacions liberals al món.

## PARAULES CLAU:

Història de Catalunya, liberalisme, federalisme, constitucionalisme.

## ABSTRACT:

Rethinking the history of liberalism first in Catalonia from a dual perspective, first in terms of constitutional tradition Catalan and the other from an Atlantic perspective. Liberals Catalans crush on federal European and American trends that were exploring new ways of organizing political power in the new liberal regimes. The alternative federalised Catalan was one element of the global debate on the formation of liberal nations in the world.

## KEY WORDS:

History of Catalonia, liberal regimes, federalism, constitutionalism.

La crisi política de 1808 va donar l'oportunitat als principals il·lustrats catalans de reinterpretar la tradició constitucional catalana per emprar-la com a punt de partida per a la formació d'una monarquia política més representativa dels territoris que la conformaven, i, per tant, més permeable als interessos de les oligarquies perifèriques. La figura més emblemàtica de la tardoil·lustració catalana fou Antoni de Capmany, qui tingué una actuació decisiva a la comissió de Corts de la Junta Central que feia els preparatius per a la convocatòria de Corts. Capmany malgrat no ser membre de dret de la comissió,<sup>1</sup> fou l'encarregat «de adquirir notícies, docu-

\* J. L. MARFANY, «Tradició constitucional? A propòsit de la ressenya d'un llibre recent», *Recerques* 65, 2012, 203-209.

mentos históricos y legales relativos a Cortes, y de formar observaciones sobre ellos para presentarlo todo a la comisión»,<sup>2</sup> i en aquell context fou el primer a escriure sobre l'antiga constitució «històrica» de Catalunya i sobre el funcionament de les seves Corts. Després faria el mateix per a la resta dels territoris de l'antiga Corona catalanoaragonesa. La recopilació del dret públic d'aquells territoris perseguia l'objectiu d'oferir un punt de partida per a la reforma de la monarquia, seguint l'estela conservadora del liberalisme britànic, i alhora també volia desautoritzar «escritores que quieren romper nuestras antiguas formulas y usos». En el desenvolupament d'aquella ingent tasca, Capmany no estava sol i comptava amb l'ajut de juristes de diverses procedències, aragonesos, valencians i catalans.

La proposta de Francesc de Papiol i Padró, titulada *Carta de un amigo a otro sobre lo que convendría hacer en las futuras Cortes* no pretenia recuperar minuciosament la constitució «històrica» catalana, això ja ho feia Capmany, però sí que l'emprava com a punt d'arrencada per resoldre alguns dels problemes endèmics de la monarquia borbònica. L'anàlisi del projecte demostra la voluntat de Papiol de *provincialitzar* la monarquia per oferir noves cotes de representació a les oligarquies territorials en la reformada estructura de la monarquia. La mirada de Papiol va una mica més enllà de Catalunya en adonar-se dels déficits de participació que tenen les elits dels territoris americans en el govern. En el capítol del llibre<sup>3</sup> dedicat a l'estudi de la proposta es fan paleses les similituds d'algunes de les seves demandes econòmiques i polítiques amb algunes de les proposades per l'austriacisme del començament del segle XVIII. El projecte de Francesc de Papiol no era un al·legat historicista, com tampoc ho foren les altres propostes adreçades des de Catalunya a la Junta Central, sinó que optava per sortir de la crisi amb alternatives antigues, derivades de l'austriacisme, i noves, formulades pels il·lustrats espanyols. Les expressions més acurades del liberalisme historicista català irrompran en el debat de les Corts de Cadis, i sobretot en el moment d'implementar la Constitució de 1812 a Catalunya durant el Trienni Liberal (1820-1823).

La gestació i elaboració del projecte de Francesc de Papiol és encara una incògnita. Tampoc se sap del cert si fou una de les «consultes del país» escrites pels catalans, tot i que resulta evident que compartia algunes de les idees expressades per aquelles,<sup>4</sup> i també adduïa, com ho havia fet Antoni de Capmany, la conveniència d'escriure aquella proposta per evitar que les futures Corts fossin dominades per diputats excessivament influïts per les obres de Jean-Jacques Rousseau i el comte Montesquieu que identificava amb els revolucionaris francesos. Papiol no es podia

1. Q. Casals, «Proceso electoral y prosopografía de los diputados de las Cortes Extraordinarias de Cádiz (1810-1813)», *Historia Constitucional* 13, 2012, 193-231, <http://www.historiaconstitucional.com/index.php/historiaconstitucional/article/viewFile/330/294>; últim accés 01/08/2012.

2. British Library (BL), Western Manuscripts, Add MS 51621, carta d'Antoni Capmany a Lord Holland, Sevilla, 22 de juliol de 1809, 147-148.

3. J. ROCA VERNET, *Tradició constitucional i història nacional (1808-1823). Llegat i projecció política d'una nissaga catalana: els Papiol*, Lleida-Barcelona, Pagès, 2011, 127-152.

4. M. RAMISA, *Polítics i militars a la guerra del Francès (1808-1814)*, Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs, 2008.

imaginar que les obres d'ambdós eren llegides i reinterpretades entre els il·lustrats espanyols en un sentit menys transgressor i més reformista. La recerca als arxius d'altres possibles còpies del text de Papiol no ha donat resultats. Ara bé, aquest fet no invalida la seva anàlisi, posant-la en relació amb altres textos similars i coetanis, i alhora amb obres escrites a la darrerria del segle XVII i durant tot el XVIII, corroborant les nombroses semblances. L'interès d'historiadors com ara Joan Lluís Marfany fa que el document mereixi tenir una bona edició crítica perquè els investigadors puguin consultar-ne directament la font, sense necessitar cap intermediari. Esperem que el projecte despertí l'interès d'algun editor.

Quan Papiol o Capmany escrivien el seu projecte i informe, respectivament, no ho feien pensant restituir les velles institucions catalanes o les de la Corona catalanoaragonesa; ho feien per poder emprar aquell llegat constitucional reformar la monarquia amb una clara voluntat d'integració i projecció imperial –com ha demostrat R. Grau–,<sup>5</sup> com ho havien intentat fer d'altres il·lustrats abans que ells,<sup>6</sup> i a la vegada per impedir la deriva revolucionària en la qual se submergien els espanyols després de l'esfondrament de la monarquia. Tots dos volien utilitzar la constitució «històrica» de la monarquia, per frenar la formació d'un poder constituent o bé l'emergència d'un principi de sobirania nacional (o popular) que afavorís una subversió de l'ordre social. Les lleis catalanes es revelaren com les més adients per impulsar la reforma de la monarquia ja que eren les darreres que s'havien abolit i les que millor s'havien transformat per adaptar-se als interessos dels grups socials catalans emergents a la fi del segle XVII i el començament del XVIII, consolidant un sistema polític permeable que facilitava l'aburguesament de la noblesa i incorporava progressivament la burgesia al sistema polític català, com han demostrat les recerques de Joaquim Albareda<sup>7</sup> i Eduard Martí.<sup>8</sup>

Ni Capmany ni Papiol anhelaren un règim liberal, malgrat que sí que estaven convençuts de la necessitat de reformar la monarquia en un sentit més participatiu i representatiu. Simultàniament a les seves propostes un altre historiador, Francisco Martínez Marina, tergiversava la història de la monarquia visigoda per emfasitzar la seva lectura transgressora i revolucionària basada en la mitificació d'un dret a la ciutadania quasi universal entre els espanyols, i la troballa d'una pràctica electiva que remuntava el principi de la sobirania nacional fins als orígens de la monarquia hispànica,<sup>9</sup> convertint-se en font d'inspiració i de legitimitat històrica per als liberals espanyols. La revitalització de la constitució «històrica» de la monarquia esdevingué l'opció conservadora primer i després moderada per afrontar la transformació de la

5. R. GRAU, *Antoni de Capmany i la renovació de l'historicisme polític català*, Barcelona, Quaderns del Seminari d'Història de Barcelona, 2006.

6. E. LUICH, *La Catalunya vençuda del segle XVIII: foscors i clarors de la Il·lustració*, Barcelona, Edicions 62, 1996.

7. J. ALBAREDA SALVADO, «Política, economia i guerra», A. GARCIA ESPUCHE (dir.), *Política, economia i guerra. Barcelona 1700*, Barcelona, Ajuntament de Barcelona, 2012, 40-95.

8. E. MARTÍ FRAGA, *La classe dirigent catalana. Els membres de la conferència dels tres comuns i el braç militar (1697-1714)*, Barcelona, Pagès, 2009.

9. R. HERRERA GUILLÉN, «Monarquia visigoda en Sempere y Guarinos», *Res publica* 17, 177-186.

monarquia sense abocar-se a una deriva revolucionària. La reivindicació de la constitució «històrica» va fer que s'aprofundís entre els il·lustrats i liberals moderats catalans en la recuperació de la tradició constitucional de la Corona catalanoaragonesa.

La història de les pugnes entre els liberals es fonamentà a dirimir si el liberalisme es fonamentava en legislació nacional, derivada de la constitució «històrica» de la monarquia, o bé en el principi de sobirania nacional, vinculat als orígens de la nació. Per al liberalisme hispànic la gènesi de l'objecte –la legislació nacional– i la del subjecte polític –la nació– estaven associades a la formació de la monarquia hispànica i, per tant, la disputa havia de dirimir-se en el terreny de la historicitat de la nació i en l'elaboració del seu relat històric.<sup>10</sup> L'auge de l'historicisme va erigir-se en una de les originalitats dels debats entre conservadors i liberals espanyols,<sup>11</sup> no obstant això, les apel·lacions al constitucionalisme o a la història política catalana no aconseguiren nacionalitzar-se i només les formularen els catalans. A diferència del què succeí amb el debat sobre la monarquia visigoda que ben aviat s'erigí en la qüestió dels orígens i les característiques de la nació espanyola. La nacionalització de la legislació catalana només es podia fer a través de la constitució «històrica» de la monarquia, i allora la seva mal·leabilitat social i un desenvolupament republicà per l'absència del monarca despertaven les pors dels conservadors d'arreu dels territoris de la monarquia, per la qual cosa el constitucionalisme català fou relegat a un pla secundari en l'articulat de la constitució «històrica» d'aquesta. Per tot plegat, reformistes i moderats catalans empraren la tradició constitucional catalana per incidir en els debats sobre la reforma dels òrgans de govern provincials de la monarquia, i s'estalviaren d'esmentar el desenvolupament constitucional del segle XVIII que havia optat per solucions quasi republicanes. Aquells primers liberals obviaren la tradició més dinàmica i republicana de la legislació catalana per dedicar-se a la mitificació de les institucions del Principat, percebudes com el precedent del nou règim liberal moderat. La implementació de la Constitució de 1812 significà el desplegament d'una intensa propaganda que vinculava la constitució «històrica» catalana amb la nova llei fonamental liberal, emfasitzant la interpretació més moderada del liberalisme i deixant de banda el llegat més modern del constitucionalisme català, representat per la Conferència dels Tres Comuns o la Junta dels Braços, que no hi tenia cabuda.

Les propostes reformistes tant d'il·lustrats com de liberals emparades en la constitució «històrica» de la monarquia no sempre anaren en la mateixa direcció. Així Papiol, a diferència de Capmany, optà per un projecte de transformació industrial antigremial, seguint l'estela fixada de Pedro Rodríguez de Campomanes, en el qual insistia en les antigues reivindicacions d'obrir més el mercat americà als comerciants catalans. La proposta de Papiol corrobora la tesi de Lluís Ferran Toledano<sup>12</sup> sobre

10. J. M. PORTILLO, «Nación», J. FERNÁNDEZ SEBASTIÁN i J. F. FUENTES ARAGONÉS (ed.), *Diccionario político y social del siglo XIX español*, Madrid, Alianza, 2002, 468-476.

11. I. FERNÁNDEZ SARASOLA, «La Constitución española de 1812 y su proyección europea e iberoamericana», *Fundamentos* 2, 2001, 359-466.

12. L. TOLEDANO, «El projecte català per a Espanya. La classe dirigent catalana i el procés constitucional de Cadis, 1808-1814», *Afers* 68, 2011, 71-96; i L. TOLEDANO, «Modernidades múltiples. Los proyectos económicos de Ramón Lázaro de Dou y Bassols, en tiempos de reforma y

la pluralitat d'alternatives de la il·lustració catalana, i alhora també demostra la necessitat de trobar noves vies perquè se li garantissin espais de poder a l'oligarquia catalana en una futura monarquia reformada. El projecte constitucional de Francesc de Papiol és l'intent no reeixit de construir una alternativa per reformar la monarquia des d'una perspectiva catalana i no barcelonina. Malgrat que Papiol tenia residència a Barcelona, el seu projecte polític fou aliè a aquella realitat social i econòmica, i preferí fonamentar-se en els cercles il·lustrats que eren a l'òrbita del reformisme eclesial, com era la Societat Econòmica d'Amics de Tarragona, el grup d'historiadors de Bellpuig de les Avellanes o fins i tot el Seminari Episcopal de Barcelona. Ell havia iniciat la seva formació a la Universitat de Cervera tot i que els anys decisius foren a la Universitat d'Osca, en els quals entrà en contacte amb el cameralisme alemany, amb l'economia política napolitana i amb la revitalització del llegat polític de la Corona catalanoaragonesa que eren alguns dels fonaments ideològics dels partidaris del comte d'Aranda.<sup>13</sup> Per tot això, Francesc de Papiol no fou un home de la Junta de Comerç ni participà en cap de les Acadèmies de Barcelona, sinó de l'altra Catalunya. Tot i això, va mantenir excel·lents relacions amb acadèmics com ara Josep de Vega i Sentmenat.

Cap al final de l'estiu de 1810 a la badia de Cadis es reuní una multitud de representants de la nació espanyola; la majoria se sentien delegats de les corporacions que els havien escollit, i ben pocs pensaven a representar el subjecte polític nacional. La historiografia catalana ha preferit no ocupar-se del significat que tingué aquella experiència per als liberals catalans, i ha resolt que allí només s'hi concentraren un grup d'il·lustrats d'edat avançada, menystenint tots aquells altres que s'hi desplaçaren per participar en comissions o per actuar en nom de les corporacions catalanes fora de la cambra. A l'interior de les Corts els diputats que s'hi asseien es postulaven majoritàriament per opcions reformistes i no liberals. Ara bé, hi hagué més de mig centenar de catalans que visqueren de primera mà aquell procés revolucionari, i ho feren des de les bancades de les Corts reservades al públic o quan es reuniren amb els diputats per influir en les seves opinions i decisions. La colònia catalana a la badia gaditana esdevindrà cabdal per entendre l'etapa liberal posterior, el Trienni Liberal, tant a Catalunya com a Madrid. En les Corts del Trienni només els més liberals dels diputats catalans precedents repetiren en el seu càrrec (Joan de Balle i Milans del Bosch, José Espiga y Gadea, Fernando Navarro i Joaquim Rey), però la majoria dels que juraren l'acta de diputat per primer cop no era la primera vegada que assistien a les sessions de Corts. Els casos més coneguts són els d'Antoni Puigblanc, Genís Quintana, Josep Costa o Guillem Oliver. Les dades són eloqüents ja que vuit dels dotze representants de la primera legislatura del Trienni havien assistit a les sessions de les Corts de Cadis com a diputats, redactors del diari de sessions, comissionats o periodistes.<sup>14</sup> Sembla evident que les

revolució, siglo XVIII-XIX», J. ASTIGARRAGA i J. USOZ (ed.), *L'economie politique et la sphère publique dans le débat des Lumières*, Madrid, 2013, 187-210, Collection de la Casa Velázquez, 135.

13. J. ROCA VERNET, *Tradició constitucional...*, 128-132.

14. J. ROCA VERNET, «Las Cortes de Cádiz: génesis del liberalismo romántico catalán», *Trienio: Ilustración y Liberalismo* 61, 2013, 73-124.

Corts gaditanes esdevingueren un espai fundacional de la política catalana i un lloc gestacional de la primera generació liberal catalana que tingué un paper rellevant en la dècada dels vint. Les Corts caldria interpretar-les com una escola de formació per als joves liberals catalans els quals assimilaren precoçment com podien combinar les idees liberals amb diverses tradicions constitucionals tant la castellana com les americanes o les d'altres territoris perifèrics de la monarquia. La nacionalització del constitucionalisme català topà, per una banda, amb la desconfiança política de l'administració borbònica que percebia qualsevol reivindicació, revolta o malestar a Catalunya com un intent dels catalans de recuperar les seves constitucions i consegüentment de desafiar la monarquia, com han demostrat les recerques de Joaquim Albareda<sup>15</sup>, Lluís Roura<sup>16</sup> i Carlos Garriga<sup>17</sup> i, per l'altra, amb la negativa del liberalisme moderat d'aprofundir en les derivades polítiques més transgressores desenvolupades durant la guerra de Successió espanyola (1702-1714) que caigueren en l'oblit. Per tant, ningú va posar massa interès a convertir la tradició constitucional catalana en la base de la constitució «històrica» de la monarquia.

Durant els debats de la comissió sobre l'organització provincial de la monarquia, i els del Projecte de Codi civil, i les discussions a Corts sobre l'abolició de la Inquisició es féu evident com els diputats catalans compartien un substrat constitucional comú, que si bé no sempre els cohesionava, sí que els feia defensar els interessos d'una oligarquia que demandava més capacitat d'incidir en la política de la monarquia. Tots tres debats revelen com la reivindicació d'una tradició constitucional pròpia servia per acotar la capacitat d'ingerència del govern de la nació en els nous òrgans provincials, i alhora defensava la pervivència d'una jurisprudència catalana a l'interior del nous ordres legals d'abast nacional. Les reticències vers l'abolició del Tribunal de la Inquisició cal interpretar-les en la desconfiança que generava la creació de noves juntes eclesiàstiques que exercissin una funció omnímoda, sense la possibilitat d'exercir un contrapès apel·lant a la constitució «històrica» que impedis la consagració del poder absolut dels nous tribunals. L'abolició de la Inquisició fou una reforma encoberta que despertà nombroses discrepàncies entre els sectors més il·lustrats per les conseqüències que podia desencadenar.

La crítica del professor Marfany ha traslladat el debat a la qüestió nacional, considerant que el llibre forma part d'un corrent historiogràfic nacionalista català que ha fet de l'antiabsolutisme un tret distintiu de la identitat dels catalans.<sup>18</sup> La interpretació derivada de la meua recerca deixa obsoleta aquesta anàlisi perquè pretén demostrar com la pervivència de la tradició constitucional, si bé inicialment conviurà amb les diverses propostes polítiques dels catalans presents a les Corts de

15. J. ALBAREDA SALVADÓ, «Cataluña en la España del siglo XVIII: represión, acomodación y disidencia», J. ARRIETA i J. ASTIGARRAGA, (ed.): *Conciliar la diversidad pasado y presente de la vertebración de España*, Bilbao, Fundació Ernest Lluch - Universidad del País Vasco, 2009, 55-75.

16. L. ROURA, *Subjecció i revolta en el segle de la Nova Planta*, Vic, Eumo, 2006.

17. C. GARRIGA, «La enfermedad política de Cataluña: en torno a la diputación de los colegios y gremios de Barcelona (1773-1775)», *Anuario de Historia del Derecho Español* LXVII, 1997, 721-748.

18. MARFANY, «Tradició constitucional?...», 204.

Cadís, gradualment es concentrarà en els discursos i representacions del liberalisme moderat, i residualment en el liberalisme radical que només evocarà moments molt concrets de la història catalana, com són la història republicana de Pau Claris o la supremacia de la lluita per les llibertats durant la guerra de Successió.<sup>19</sup> La rellevància de la tradició constitucional catalana es fonamentà en la vigència d'una història més o menys idealitzada de les llibertats i drets dels catalans, i alhora en la possibilitat d'emprar-la per moderar el ritme del procés de transformació revolucionària. A la Catalunya del primer terç del segle XIX conviuen tres corrents ideològics: un liberalisme moderat historicista, un liberalisme revolucionari exaltat i un realisme contrarevolucionari. Malgrat que totes tres opcions empraran la retòrica històrica per explicar el conflicte, només el liberalisme historicista s'apropiarà del constitucionalisme català per bastir el seu projecte polític, i els altres corrents optaran per minimitzar el discurs històric, tot i que gradualment el liberalisme exaltat bastí el mite progressista de la història de les llibertats catalanes que triomfà a les dècades posteriors dels trenta, quaranta i cinquanta.

La progressiva polarització del conflicte entre liberals exaltats i contrarevolucionaris durant el darrer any del Trienni Liberal, suscità l'aprimament progressiu de l'alternativa moderada. La Catalunya dels anys vint i trenta es caracteritzà per l'èxit del liberalisme revolucionari que suscità una resposta proporcional de la contrarevolució. El moderantisme havia intentat articular un projecte polític bastit des de la Diputació Provincial de Catalunya (1820-1822) amb l'objectiu d'acotar l'apropiació popular i radical del liberalisme derivat de la Constitució de 1812, i instaurà un règim participatiu que garantís la representació de Catalunya a les noves institucions. Aquesta alternativa es fonamentava en el liberalisme historicista que bevia dels eflusis de la tradició constitucional catalana i es combinava amb els interessos d'un patriciat que anhelava exercir un major control sobre el territori, reduint les ingerències del govern de la nació i limitant l'abast de les transformacions socials.

Durant la primera legislatura del Trienni els diputats a Corts debateren la possibilitat d'acceptar governs autònoms o federals a les províncies ultramarines per impedir que la insurgència mexicana guanyés terreny entre els sectors menys propicius al liberalisme revolucionari, com ha apuntat Josep Maria Fradera.<sup>20</sup> En aquell procés també hi participaren les províncies metropolitanes que volgueren aprofitar-lo per reduir el poder del cap polític en favor del cos electe de les diputacions provincials, aprofundint així en una possible via federalitzant de la Constitució de 1812 que ja s'havia apuntat durant el debat constituent. Aquella alternativa fou avortada pel govern quan aquest hagué de respondre a tres desafiaments simultàniament: 1) l'amenaça del liberalisme revolucionari que havia triomfat a Barcelona i a d'altres ciutats espanyoles de l'arc mediterrani; 2) la rebel·lió de les províncies americanes que impedia la resolució del conflicte a les Corts i feia estèril qualsevol tipus de relació federal de les províncies amb la nació; 3) la irrupció del factor in-

19. J. ROCA VERNET, «Pau Claris i la cultura constitucional catalana del Trienni Liberal (1820-1823)», *Manuscrits* 27, 2009, 161-186.

20. J. FRADERA, *La pàtria dels catalans*, Barcelona, La Magrana, 2009, 176.

ternacional amb la intervenció de les tropes de la Santa Aliança que posà fi als règims liberals italians i amenaçava l'espanyol, despertant les pors d'un possible afebliment de la monarquia. La resposta del govern es concentrà en dues direccions: d'una banda, incrementà el seu control sobre els territoris per frenar l'avenç del liberalisme revolucionari i va fer-ho reforçant l'autoritat del cap polític, escollit per l'executiu, en detriment de la corporació provincial i, de l'altra, impulsà la divisió provincial per debilitar el poder d'alguns territoris i reduir la concentració de poder en mans d'un petit grup d'oligarques a les províncies. Mentre la legislació liberal a Espanya caminava en una direcció centrípeta, succeïa el contrari a Mèxic on creïa un liberalisme federal capaç d'atraure a liberals d'arreu com eren napolitans, francesos i espanyols que veien en la tendència federal mexicana la millor alternativa per combatre les mancances d'una Constitució gaditana que constrenyia la representativitat del règim liberal espanyol.

El liberalisme moderat català de base historicista durant el Trienni Liberal, fins ara, no havia rebut gaire atenció i una de les aportacions del llibre *Tradició constitucional i història nacional* és la seva anàlisi i com els seus líders maldaren per seduir la ciutadania catalana amb tot un reguitzell d'iniciatives. Els germans Benet i Marià Rubinat, nebots de Francesc de Papiol, uns autèntics desconeguts per a la historiografia, jugaren un paper rellevant en la Diputació Provincial de Catalunya, i Marià fou comissionat a les Corts de Cadis i diputat a la tercera legislatura del Trienni. La investigació sobre la Diputació Provincial no s'ha basat exclusivament en la poca documentació de l'arxiu personal dels dos germans sinó en un estudi en profunditat del discurs historicista forjat des de la Diputació a través de capçaleres de premsa, fulletons o les activitats de caràcter simbòlic. L'anàlisi exposa com el liberalisme moderat emprengué una campanya per convèncer els ciutadans que les noves llibertats, drets i lleis liberals donaven continuïtat a les velles institucions i constitucions catalanes, sense apuntar cap a la seva restauració. La intenció del liberalisme moderat amb l'elaboració d'aquell discurs era frenar la derivada revolucionària, explorar una via federalitzant en la relació de la província i la nació, i valoritzar la seva alternativa política al si d'un nacionalisme historicista espanyol fonamentat en la reivindicació de la constitució «històrica» de la monarquia com a fonament del dret nacional espanyol.

Al capdavant del projecte historicista de la Diputació catalana hi havia pensadors tan rellevants com ara Albert Pujol, Ramon Muns i Serinyà, Félix Torres Amat, Ramon López Soler, Bonaventura Carles Aribau, Manuel Casamada, Ignasi Santponç, Pròsper de Bofarull, o Genís Quintana, entre tants d'altres. La llista és llarga; ara bé, cap cas no esdevé tan paradigmàtic com el dels germans Rubinat per entendre com es va fer el pas del reformisme il·lustrat al moderantisme liberal. Marià Rubinat havia acompanyat durant una temporada el seu oncle a Cadis en els anys constituents, mentre Benet participava en juntes i la primera Diputació Provincial catalana, constituïda durant la guerra del Francès (1808-1814). Després durant el Trienni, Benet seria escollit diputat de la Diputació i al seu germà se'l nomenaria secretari interí mentre Genís Quintana exercís com a diputat portaveu del grup català a les Corts. Els Rubinat veieren de ben a prop com Albert Pujol escrivia els articles de la *Gaceta de Cataluña*, redactava els catecismes constitu-



cionals en català, o com F. Torres Amat, I. Santponç, R. López Soler, B. C. Aribau publicaven el *Periódico Universal de Ciencias y Letras*. També conegueren com la Diputació adreçava cartes a Joan Balle i Genís Quintana perquè aconseguissin que se'ls cedís –retornés, en les seves paraules– el Palau de la Generalitat, i una vegada aconseguit això, hi traslladaren la Reial Acadèmia de Bones Lletres i l'Arxiu de la Corona d'Aragó, i instaren a la creació de la Societat Econòmica d'Amics del País que també s'ubicaria en el mateix emplaçament. Rere aquelles decisions hi havia una clara voluntat de transmetre una continuïtat política que no legal, entre la Diputació liberal i l'antiga Generalitat. La intenció era doble: d'una banda, enaltir la seva representativitat política sobre la província i convertir-se en l'únic intermediari entre el govern i la província i, de l'altra, oferir als catalans una interpretació de la Constitució, basant-se en la seva història i tradició, que no significués una subversió de l'ordre social i reforcés una concepció federalitzant de la relació amb el govern de la nació.<sup>21</sup>

A Catalunya, com a Europa i Amèrica, triomfaven alternatives federals transgressores com la nord-americana o més moderades com la mexicana, i fins tot hi havia qui idealitzava les propostes dels revolucionaris girondins.<sup>22</sup> L'alternativa liberal historicista catalana cal interpretar-la en un sentit més global en el qual les relacions entre els territoris i els espais de representació de la nació s'estaven definint, i en les quals les oligarquies provincials empraven tots els seus mecanismes per defensar-se dels intents de submissió que exercien els executius nacionals. Els liberals catalans participaren decisivament en les dècades posteriors en la construcció d'un projecte d'Espanya federal, primer des de l'exili britànic i francès, i després durant els anys trenta i quaranta, ja fos des d'una perspectiva moderada als trenta amb l'Estatut Reial, o bé una de revolucionària com va ser la revolució centralista de 1843.<sup>23</sup> La historiografia ha preferit aïllar aquells liberals del XIX que proposaren alternatives federals o federalitzants d'organització de la nació espanyola, com foren Antoni Puigblanc, Domingo Maria Vila, Genís Quintana, Ramon Salvató, Ramon Xaudaró, Tomàs Bertran i Soler o Juan Antonio de Llinás, convertint-los en l'anècdota sense voler connectar-los amb els realitats culturals dels diversos exiliats que hi havia a Anglaterra o França. Tampoc s'ha preocupat d'investigar els contactes entre espanyols i americans, majoritàriament mexicans,<sup>24</sup> o els desplaçaments

21. ROCA VERNET, *Tradició constitucional...*, 153-242.

22. J. ROCA VERNET, «¿Hubo republicanos en el Trienio Liberal? Historia, moral y federalismo en el discurso republicano del primer liberalismo», *Revista de Estudios Políticos y Constitucionales* 156, 2012, 85-123.

23. J. FUSTER, «El trienni esparterista: la batalla per eixamplar els límits del sistema», M. RISQUES (dir.), *Història de l'Ajuntament de Barcelona de l'ocupació napoleònica a l'actualitat*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 2008, 54-61; i J. FONTANA, *Discurs d'investidura com a doctor honoris causa*, Tarragona, Publicacons URV, 2010, 19-31.

24. J. ROCA VERNET, «Mexico: the federal political horizon for Spanish exiles during the 1820s», *Federalism and Constitution-Making in the Post-Revolutionary Americas*, York, 2013, comunicació inèdita; i ROCA VERNET, «Las Cortes de Cádiz...», 117-123.

d'exiliats liberals espanyols i italians fins a la República Federal de Mèxic.<sup>25</sup> Potser els historiadors ens hauríem de preguntar per què sempre tornem als vells paradigmes interpretatius sense gosar trencar els tòpics més recalitrants del relat nacional construït per generacions d'historiadors.

La història de la nació liberal espanyola no es pot escriure al marge del que succeï a Amèrica, Catalunya o en els espais de l'exili liberal europeu. Pot semblar contradictori, però cal globalitzar l'estudi dels processos de construcció nacional.<sup>26</sup> Fent-ho així i adoptant una perspectiva d'anàlisi de les transferències transnacionals<sup>27</sup> veurem com alguns projectes polítics, com ara el federal, no foren una particularitat catalana sinó una alternativa del liberalisme a l'organització dels nous estats nacionals. Els exemples són múltiples tant a Europa com a Amèrica i foren molt significatius els liberals francesos o italians que combateren a la península ibèrica contra les tropes de la Santa Aliança l'estiu de 1823,<sup>28</sup> i els catalans que convertiren els projectes federals en el seu horitzó polític. Genís Quintana i un bon grapat d'espanyols i italians creuaren l'Atlàntic per establir-se en la nova república federal mexicana, mentre d'altres compatriotes impulsaren propostes polítiques i culturals a França o Anglaterra per construir una nació liberal espanyola basada en articulacions federals o confederals. En aquell ambient de l'exili foren habituals els contactes amb exiliats americans o italians que els transferien lectures i experiències sobre els estats federals, constituïts a Amèrica. Els principals pensadors federals catalans, Xaudaró, Puigblanch, Quintana,<sup>29</sup> Vila<sup>30</sup> o Llinàs,<sup>31</sup> també conegueren de primera mà els principals teòrics del constitucionalisme català del final del segle XVIII i el començament del XIX, i d'altres, com foren Puigblanch<sup>32</sup> o Llinàs, s'aproparen als textos de l'austriacisme tardà. Després del seu exili anglès, Vila des de la tribuna de diputats de les Corts espanyoles, compararia la fi del règim liberal arran de la invasió dels Cent Mil Fills de Sant

25. A. SOLÀ, «Escoceses, yorkinos y carbonarios. (La obra de O. De Attellis, marqués de Santangelo, Claudio Linati y Florencio Galli en México en 1826)», *Historias* 13, 69-93; M. ISABELLA, *Risorgimento in Exile: Italian Émigrés and the Liberal International in the Post-Napoleonic Era*, Oxford, Oxford University Press, 2009.

26. J. SIMAL, «Una perspectiva atlàntica para la historia española en la Era de las revoluciones», *Ayer* 89, 2013, 199-212; i J. M. PORTILLO, *Crisis Atlántica. Autonomía e independencia en la crisis de la monarquía hispánica*, Madrid, Marcial Pons, 2006.

27. C. BAYLY, *El nacimiento del mundo moderno*, Madrid, Siglo XXI, 2010; i C. BAYLY i E. BIAGINI (ed.), *Giuseppe Mazzini and the globalisation of democratic nationalism*, Oxford, Oxford University Press - British Academy, 2008.

28. L. NAGY, «La legion liberale etrangere», *Revue Parlement(s)* 20, 2013, en premsa, agraeixo a l'autor que em facilités el text abans de la seva publicació.

29. J. ROCA VERNET, «Quintana y Ferrer, Genís», DIVERSOS AUTORS, *Diccionario biográfico de parlamentarios españoles (1820-1854)*, Madrid, Cortes Generales, 2012.

30. A. GARCÍA BALANÀ, «Vila y Feliu, Domingo María» DIVERSOS AUTORS, *Diccionario biográfico de parlamentarios españoles (1820-1854)*, Madrid, Cortes Generales, 2012.

31. J. ROCA VERNET, «Llinàs de Ortiz Repiso, Juan Antonio», DIVERSOS AUTORS, *Diccionario biográfico de parlamentarios españoles (1820-1854)*, Madrid, Cortes Generales, 2012.

32. ROCA VERNET, «Las Cortes de Cádiz...», 120-121.

Lluís el 1823 amb la fi de les antigues lleis catalanes per l'entronització de Felip V.<sup>33</sup> En una altra de les seves intervencions Vila afirmà el 22 de desembre de 1836 que com sostenien els principals pensadors europeus (B. Constant i Chateaubriand) la descentralització presidiria el futur d'Europa.<sup>34</sup>

La reutilització de la tradició constitucional catalana durant el primers decennis del segle XIX no pot interpretar-se com un precedent de la *Renaixença*, sinó que s'ha d'entendre en el seu context cultural i polític, i no pas en funció del relat sobre la decadència de Catalunya que feren posteriorment els *renaixentistes* un quart de segle després.<sup>35</sup> El constitucionalisme català no despertaria l'atenció del projecte cultural de la burgesia, la *Renaixença*, sinó que havia suscitat interès en el moment d'eclosió del primer liberalisme. La pervivència d'un constitucionalisme català tampoc s'hauria de considerar una excepcionalitat de la identitat catalana sinó que cal comprendre'l com una derivada del liberalisme historicista que es regirava en el seu passat constitucional més proper per bastir una constitució «històrica» capaç d'impulsar reformes, atenuant els canvis de la revolució liberal, i alhora donar resposta a les demandes d'una nova oligarquia catalana que exigia tenir més poder polític tant al Principat com a la monarquia. Aquells liberals no cercaren en unes idealitzades lleis medievals, com després farien els *renaixentistes*, sinó que empraren la tradició constitucional catalana definida durant la segona meitat del segle XVII i les primeres dècades del XVIII per emprar-la des d'un punt de partida dels projectes reformistes de la crepuscular il·lustració catalana, i posteriorment foren els primers liberals moderats qui se submergiren en l'historicisme constitucional per definir una constitució «històrica» que frenés el radicalisme liberal que emergia a ciutats com ara Barcelona.

Aquesta tradició constitucional fou permeable i dúctil, i pervisqué en famílies com era la dels Papiol i Rubinat, en la qual s'acumularen centenars de llibres publicats entre la guerra dels Segadors (1640-1652) i la guerra de Successió (1702-1714), o bé encarregaren còpies manuscrites d'aquells llibres i fulletons fetes en el darrer terç del segle XVIII. Hi ha diversos exemples simbòlics a la casa de Francesc de Papiol que corroboren la seva fascinació per les dues convocatòries de Corts (1701-1702 i 1705-1706) celebrades durant la guerra de Successió en les quals confluïren més de mitja dotzena dels seus avantpassats. Actualment al Museu Romàntic de Vilanova encara es pot contemplar la decoració dissenyada per Francesc de Papiol en la qual té un espai central l'heràldica de les cinc branques familiars cadascuna de les quals tenia com a mínim un membre destacat de la família que havia participat en una o en totes dues convocatòries de Corts celebrades a Barcelona al començament del segle XVIII.<sup>36</sup> D'altres elements simbòlics poden ser considerats menors però són reve-

33. P. ANGUERA, *Els precedents del catalanisme*, Barcelona, Empúries, 2000, 173.

34. P. ANGUERA, *Els precedents del catalanisme*, 175.

35. J. DOMINGO, «Sobre la Renaixença», *L'Avenç* 390, 2013, 26-35; i A. ROSSICH, «Els papers de la societat pírica. Una troballa il·luminadora», *L'Avenç* 391, 2013, 24-35.

36. J. ROCA VERNET, «Francesc de Papiol i de Padró: de les Corts somiades al malson de la Constitució de 1812», text inèdit.

ladors, com són l'extraordinari gravat de l'arbre genealògic de la dinastia dels Àustria que és exposat en una de les sales de la casa. Marco Sadeler fou l'autor del gravat imprès molt abans de l'esclat de la guerra de Successió amb la intenció d'enaltir l'emperador Ferran II del Sacre Imperi Romanogermànic, lluitador infatigable contra el protestantisme. A mans de la família Papiol el gravat té una interpretació en clau diàfanament austriacista.<sup>37</sup>

En els prestatges de la biblioteca de Francesc de Papiol hi consten algunes de les principals obres dels juristes catalans del segle XVII (Acaci de Ripoll, Joan Pere Fontanella, Lluís Peguera o Gabriel Berart) i també els del tombant de segle que impulsaren el procés de modernització de la tradició jurídica catalana (Miquel Calderó<sup>38</sup> i Pere Amigant<sup>39</sup>) que havien intentant conciliar la fidelitat al monarca amb la defensa de les lleis pròpies, i alguns de llibres prohibits contraris a la monarquia de Felip IV, escrits per Gaspar Sala i Francesc Viladamor. La rellevància de Francesc de Papiol no és comparable a la d'Antoni de Capmany o Josep de Vega i Sentmenat, tot i que la seva biblioteca posseïa una col·lecció extraordinària de llibres i pamflets polítics publicats des dels anys trenta del segle XVII fins la fi de la guerra de Successió. L'exemple més revelador el proporciona el notari que va fer l'inventari postmortem de Lluís de Papiol, pare de Francesc, en el qual gairebé no s'esmenta cap referència a la biblioteca; ara bé, sí que diu que «un prestatge de fusta de pi era ple de llibres de diferents autors i històries i entre altres les Constitucions de Catalunya».<sup>40</sup> La referència al llibre de les Constitucions denota el significat simbòlic que se li atorgava a la possessió d'aquell llibre més enllà de les diverses apropiacions que es fessin del seu contingut.

La història de la lectura i del llibre ha posat al descobert les dificultats a l'hora de relacionar la propietat d'un llibre amb la seva apropiació, com ho corroboren les múltiples recepcions que es podien fer d'una mateixa obra. Les interpretacions de les lectures són més complexes, com han demostrat historiadors com ara R. Darnton<sup>41</sup> i, per tant, les impressions de l'historiador no poden quedar segrestades per l'anacronisme. Les lectures d'alguns dels pensadors liberals més influents sovint no es corresponen amb allò que les interpretacions clàssiques diuen sobre els processos revolucionaris. Qui es podia imaginar que les obres més llegides entre els liberals espa-

37. Museu Romàntic de Vilanova i la Geltrú, Can Papiol, gravat, referència inventari 245; i M. SADELER, *Ditior Hesperidium Ramis Defenditur Arbos: Perpetua Heroum Sunt Monimenta Draco Divo Caesari Fernando II Semper Augusto et Invicto Bohemiae et Ungariae Regi*, [etc.], Venècia, 1661-1665.

38. J. ALBAREDA SALVADÓ, «La represa del constitucionalisme (1701-1706)», *Revista de Dret Històric Català* 7, 2007, 113-133.

39. J. ARRIETA, «Catalunya entre els segles XVII i XVIII. Reflexions sobre un canvi», *Revista de Dret Històric Català* 7, 2007, 87-111.

40. Arxiu Comarcal del Garraf (ACG), Arxiu Notarial (AN), núm. sig. 147... Inventari postmortem de Lluís de Papiol i Martí. Vull agrair la generositat de la Sra. Paquita Roig, qui m'ha facilitat una còpia del document.

41. R. DARNTON, *La gran matança de gats i altres episodis de la història cultural francesa*, València, Publicacions de la Universitat de València, 2006.

nyols fossin les de Gaetano Filangieri,<sup>42</sup> Antonio Genovesi, el comte de Volney, el baró d'Holbach, l'Abat Saint Pierre, Diego de Saavedra Fajardo, Bartolomé de las Casas, J. Jacques Rousseau, Pedro de Montegón, entre d'altres? La majoria d'aquests autors escrigueren les seves obres trenta o quaranta anys abans dels processos revolucionaris; tot i això, la seva difusió fou extraordinària en les llibreries franceses de l'exili espanyol.<sup>43</sup>

Hi ha indicis per creure que Francesc de Papiol coneixia molt bé la tradició juridicoconstitucional catalana malgrat que no n'escrivís cap tractat, atès que són abundants els detalls que ho corroboren: la seva signatura a la portada dels llibres, les còpies manuscrites de llibres, pamflets i fulletons, i la recopilació d'una col·lecció excepcional d'impresos. La biblioteca de Francesc de Papiol posa al descobert alguns circuits en les reedicions de les obres que són poc coneguts, com és que algunes obres dels principals juristes catalans foren reimpresses als territoris italians que eren a mans de l'emperador Carles VI –l'arxiduc Carles– durant les dècades dels vint i trenta del segle XVIII. És el cas dels llibres dels principals juristes catalans Joan Pere Fontanella, Miquel Calderó o Pere d'Amigant. La transcendència dels llibres de Gaspar Sala o Francesc de Viladamor sovint s'ha volgut minimitzar i circumscriure a la Catalunya enfrontada amb Felip IV, però aquelles obres foren perseguïdes per la Inquisició fins a la seva desaparició.

Sens dubte el coneixement de Francesc no és mític sinó idealitzat, ja que ha passat de generació a generació a través de les experiències dels besavis que assistiren a les Corts de 1701-1702 i a les de 1705-1706, o que caigueren morts durant el conflicte, dels llibres de diverses branques familiars, de la recerca de nous impresos per adquirir-los o bé fer-ne còpies manuscrites, dels gravats de la família dels Àustria, etc. Les darreres còpies manuscrites identificades a la biblioteca de Can Papiol demostren l'interès de Francesc en el funcionament dels Tres Comuns a la darrerïa del segle XVII, com és l'*Escudo de la verdad* (publicat el 1697), o bé un pamflet que defensa la posició dels catalans de resistència a ultrança durant el setge de Barcelona de 1713-1714 com a acte de lleialtat dinàstica i en el qual s'emfasitza en una nota manuscrita, aliena a l'original imprès, que l'opció borbònica suposà la fi del sistema polític i de llibertats dels catalans des de l'endemà de la capitulació de la ciutat:

Al tiempo de retomar la ciudad quisieron capitular los catalanes, y sólo les ofreció el mariscal de (B)Verwick en nombre del Rey quedarían con las vidas y haciendas, y todo lo demás a discreción.

A pocos días de tomada la ciudad de Barcelona, hizo juntar el mariscal de (B)Verwick, y en cuerpo de ciudad con porteros, maceros y ministros, la hizo

42. F. MORELLI, «Filangieri y la "Otra América": historia de una recepción», *Revista Facultad de Derecho y Ciencias Políticas* 37, 107, 2007, 485-508.

43. Archives Nationales (AN) F<sup>7</sup>, 11981, *Catalogue de la librairie espagnole de J. Alzine a Perpignan*, Perpignan, Alzine, 1826; i *Libros espanyoles que se hallan en la librería de H. Seguin*, París, H. Fournier.

salir a un tablado, los despojó de las ropas, falares, y de todas las insignias que notaban los privilegios, y de todas ellas se les despojó y fueron quemadas por mano del verdugo en señal de no quedarles más privilegio que el que la piedad del rey quisiese concederles.<sup>44</sup>

La transmissió d'aquella tradició juridicoconstitucional es produí en els principals cercles de cultura il·lustrada aliens a les institucions polítiques i a la Universitat de Cervera, com foren la Reial Acadèmia de Bones Lletres, el Seminari Episcopal de Barcelona, la Societat Econòmica del Amics del País de Tarragona, creada per l'arquebisbe de Tarragona, Francesc Armanyà, i les reunions amb grups d'eclesiàstics filojansenistes com ara Félix Amat de Palou i Félix Torres Amat, entre d'altres. Tampoc s'hauria de menystenir la rellevància que mantingué la sociabilitat epistolar que connectà aquells pols de coneixement entre ells i amb d'altres il·lustrats que es reunien en tertúlies de caràcter informal o bé amb l'escola d'historiadors de Bellpuig de les Avellanes. Aquells nòduls de sociabilitat i espais de coneixement mantindran viva la tradició juridicoconstitucional que en cap cas s'associarà amb un sol corrent de pensament, sinó que cal interpretar-la en un sentit més transversal que serà evocada en un ventall ideològic que va des d'un reformisme conservador fins a un liberalisme moderat. Només així podrem entendre per què durant els anys dels Trienni encara eren tan habituals els anuncis recollits per la premsa de venda de llibres publicats entre la guerra dels Segadors i la guerra de Successió.<sup>45</sup>

Les lectures dels llibres de constitucionalisme català conviuen amb d'altres de connotacions clarament revolucionàries com les del baró d'Holbach, la transcendència de les quals ha posat en relleu Philipp Blom.<sup>46</sup> L'exemple paradigmàtic és Marià Rubinat, que té a la biblioteca familiar les obres d'Holbach però que s'endú a Madrid quan inicià la seva etapa de diputat (1822-1823) les Constitucions catalanes. En aquella legislatura s'ha de debatre la redacció del Codi civil i els diputats catalans són pressionats pel liberalisme moderat perquè incorporin tants elements jurídics del corpus civil català com fos possible. En aquesta mateixa línia escriu una carta el baró de Castellet,<sup>47</sup> membre del Consell d'Estat, al seu amic i futur bisbe d'Astorga Félix Torres Amat, queixant-se que entre els nous diputats de la legislatura de 1822-1823 no hi hagués cap especialista en la jurisprudència catalana que pogués defensar els interessos jurídics del Principat, convenientment com ho havien fet durant les legislatures gaditanes i madrilenya Joan de Balle o Benet Plandolit.

44. Museu Romàntic de Vilanova i la Geltrú, Biblioteca de Can Papiol, la cita prové de la nota que hi ha al darrere de la còpia manuscrita de la *Copia de las Reales Cartas del Emperador Carlos 6º y de la emperatriz, su mujer. Al consistorio de Barcelona en Viena a 28 de marzo de 1714 exortándoles a que mantuviesen la rebelión con una nota sobre estas cartas, y efecto que produjeron...* Este papel fue impreso en Barcelona por Juan Pablo Martí, impresor de la ciudad.

45. ROCA VERNET, *Tradició constitucional...*, 154-155.

46. P. BLOM, *Gente peligrosa. El radicalismo olvidado de la Ilustración Europea*, Barcelona, Anagrama, 2012.

47. ROCA VERNET, «Las Cortes de Cádiz...», 109-110.

Per què l'interès de demostrar l'existència d'una tradició constitucional catalana?: per entendre com es produí la recepció del liberalisme a Catalunya en la seva derivada conservadora que passà pel sedàs de la tradició juridicoconstitucional catalana i, per tant, explicaria el desenvolupament federalitzant del liberalisme moderat al Principat, diferent del d'altres territoris metropolitans de la monarquia. L'alternativa federalitzant tingué una base ideològica fonamentada en una reinterpretació de la tradició constitucional catalana que no s'acabà amb l'arribada de les tropes dels Cent Mil Fills de Sant Lluís (1823) sinó que prosseguí en la dècada dels trenta i quaranta amb més èmfasi. N'hi ha prou a recordar la multitud de llibres que es publicaren o es reeditaren de nou a partir de 1833 en els quals es reproduïa parcialment o completament les constitucions catalanes i la història de les institucions del Principat.<sup>48</sup> La pervivència de la tradició constitucional catalana no s'hauria d'interpretar com un tret comú d'una imaginada identitat nacional catalana sinó com un substrat històric que permet al liberalisme català explorar la via moderada des d'una vessant historicista i federalitzant, homologant-se als altres projectes moderats liberals europeus i americans. Ara bé, progressivament el moderantisme català abandonà aquella alternativa federal per tal d'aconseguir el beneplàcit dels executius nacionals per fer front a les seves demandes econòmiques i polítiques. La cara oposada d'aquesta tendència és la del liberalisme exaltat que progressivament s'apropà al historicisme per fonamentar les idees federals, arran dels continus fracassos en l'establiment del règim liberal, i sobretot per la incapacitat corroborada de l'Estat liberal de satisfer les demandes d'una ciutadania liberal que volia anar més enllà en el programa revolucionari del liberalisme. Les institucions liberals d'àmbit nacional foren poc permeables als liberals exaltats i radicals catalans i, per tant, aquests hagueren de refugiar-se en el permanent insurreccionalisme que desafia l'autoritat governamental establerta a Catalunya.<sup>49</sup> El procés s'havia iniciat l'abril de 1821, liderat pel cap de la Milícia Nacional Voluntària de Barcelona el coronel Costa, i prosseguí durant les dues dècades següents per assolir el seu zenit polític amb la revolució centralista de 1843. Destacats membres del progressisme formularen les seves propostes polítiques durant els anys trenta, quaranta i cinquanta amb evidents referències historicistes que s'havien començant a popularitzar a la premsa i en tota mena de fulletons, col·loquis i pamflets des dels anys vint, com ja s'ha apuntat prèviament. Així doncs, l'historicisme progressista abandonà gradualment la tradició juridicoconstitucional per fonamentar la seva alternativa federal en la historicitat de la nació espanyola, basant-se en la idealització de les llibertats catalanes i el funcionament confederal de la Corona catalanoaragonesa.<sup>50</sup> Simultàniament, el moderan-

48. ROCA VERNET, *Tradició constitucional...*, 238-239; i J. RIBALTA I HARO, «Constitución catalana y Cortes de Cataluña. Excerpta vuitcentista de Peguera, a càrrec de Ramon López Soler», *Revista de Dret Històric Català* 2, 2002, 11-67.

49. J. ROCA VERNET, *La Barcelona revolucionària i liberal: exaltats, milicians i conspiradors*, Lleida-Barcelona, Pagès, 2011.

50. J. R. SEGARRA ESTARELLES, «El reverso de la nación. Provincialismo e independencia durante la Revolución liberal», J. MORENO LUZÓN (ed.), *Construir España. Nacionalismo español y procesos de nacionalización*, Madrid, Centro de Estudios Político Constitucionales, 2008, 59-82;

tisme defugia qualsevol alternativa federalitzant per bastir el règim liberal i optava per consolidar una relació d'ordre que privilegiés una vinculació directa amb l'executiu nacional, l'únic que els assegurava a través de l'exèrcit mantenir a ratlla l'amenaça creixent del radicalisme liberal i popular.

Com a colofó voldria agrair la crítica feta per Joan Lluís Marfany, que m'ha permès escriure vells i nous arguments, fent-me ressò dels seus intel·ligents i perspicaces comentaris.

i J. R. SEGARRA ESTARELLES, «Liberalismo, historia y provincialismo en las décadas centrales del siglo XIX», A. SABIO i C. FORCADELL, *Las escalas del pasado: IV Congreso de Historia Local de Aragón (Barbastro, 3-5 de julio de 2003)*, Barbastro, UNED, 141-154.